

De berichthond in het Nederlandse leger: een bescheiden experiment

door J. Lenselink

Het doel van dit artikel is het beeld over de rol van de hond in de Nederlandse militaire organisatie van vóór 1940 te completeren. De vroegere adviseur van het bestuur, de heer F.J.H.Th. Smits, heeft reeds in een eerdere bijdrage voor *Armamentaria* een beschrijving gegeven van de mitrailleurkar en de bijbehorende trekhonden.[1] Ik kom met een enkel detail ook op dat artikel terug, want het mislukken van de invoering van de berichthond is mijns inziens mede veroorzaakt door de negatieve ervaringen met de trekhond.

De hond die een rol speelt in militaire conflicten, is geen twintigste-eeuwse verschijning. In allerlei publikaties uit het eind van de vorige eeuw worden historische voorbeelden genoemd over de inzet van honden bij oorlogsomstandigheden.[2] Het gebruik ervan op wat grotere schaal vond plaats tijdens de Frans-Duitse oorlog (1870-1871), waarin de menselijke tekortkomingen van schildwachten, vooral tijdens de nachtelijke uren en ongunstige weersomstandigheden, door gedresseerde honden werden aangevuld.[3] In de jaren tachtig van de vorige eeuw werden in vrijwel alle Westeuropese landen proeven gedaan om de goede eigenschappen van de hond dienstbaar te maken in de militaire organisatie. De bestaande hondenverenigingen verleenden graag hun diensten bij deze proefnemingen.

De oudste uitvoerige verhandeling in Nederland dateert uit 1888. De schrijver, infanteriekapitein R.J. van Hoogdonk, had zelf ervaring opgedaan met vier herdershonden. In zijn boek beschrijft hij hoofdstuksgewijs de verschillende diensten, die een militaire hond kan verrichten.[4] Behalve als de reeds genoemde schildwachthulp ziet hij een belangrijke taak bij patrouilles en marscolonnes: als verkenners in de voorhoede en als berichthond, een bode die de verbinding onderhoudt tussen spits en achterhoede. Sterke honden zouden bovendien in noodsituaties niet alleen berichten, maar ook munitie en noodrantsoenen kunnen vervoeren. Een zestigtal patronen voor het Beaumontgeweer (gewicht met verpakking 2400 gram) verdeeld over twee tasjes aan weerszijden van het lichaam bevestigd, bleek gemakkelijk te dragen. Dat de hond, opgeleid voor noodgevallen, dan ook schotvast moest zijn, sprak vanzelf. De schrijver zag als meest voor de hand liggende oefengelegenheid voor de transporthond het vervoer van kleine hoeveelheden munitie op de militaire schietbaan.

Een Duitse auteur breidt in zijn drie jaar later verschenen boek de lijst met twee merkwaardige taken uit met een *Leucht-* en een *Schiesshund*. [5] De eerste droeg een lamp met een reflector onder de hals en moest 's nachts opgespoorde personen voor zijn baas verlichten. De tweede droeg een ladinkje buskruit met een lang brandende lont op zijn rug. Hij moest een vijand opsporen en bij hem blijven tot het kruit ontplofte, een teken voor de plaatsbepaling en een mogelijke provocatie voor een vijandelijke patrouille om terug te schieten. Deze fantasieën hadden logischerwijs geen gevolg, hoewel de laatstgenoemde aan de 'kamikazehond' doet denken, die met een springlading op zijn rug naar prikkeldraadversperringen werd gestuurd om daarin een bres te slaan, wat in beide wereldoorlogen ook daadwerkelijk is toegepast.

In Nederland werd in het begin van deze eeuw voortgang geboekt met de invoering op bescheiden schaal van politie- en Rode-Kruishonden. De ontwikkelingen in het Duitse buurland strekten tot voorbeeld. Daarbij viel de nadruk op de opleidingen van *Melde- und Sanitätshunde*; in 1902 verscheen het eerste officiële Duitse legervoorschrift over dressuur en legering ervan. Bij de *Jäger*-eenheden werden 8 tot 10 honden per bataljon ingedeeld.[6] In hetzelfde jaar hadden twee Duitse honden met uitstekend resultaat deelgenomen aan een Nederlandse oefening van de geneeskundige troepen. In het eerste decennium van deze eeuw werden ook in Nederland officiële verenigingen voor politie- en Rode-Kruishonden opgericht. Kapitein C.A.J. Meijer gaf in een boekje uit 1907 een goed overzicht van de bestaande situatie.[7] De Nederlandse legerleiding was in dezen niet vooruitstrevend. Een paar oorzaken voor deze terughoudendheid waren vermoedelijk: het nog niet zo lang functioneren van de postduivendienst - was deze voor alle verbindingen mogelijk? - en de aanzienlijke kosten die met de invoering van honden waren gemoeid. Een Duitse kennel voor 16 honden had in 1893, met de dieren en een oefenterrein, 33.000 mark gekost!

De trekhonden voor de mitrailleurkar kregen voorrang. In België waren in 1911 proeven begonnen om lichte karren met een watergekoelde mitrailleur erop te laten trekken door een tweetal honden; na diverse proeven, ook bij grotere legeroefeningen, werd de hondentractie daar in 1914 een feit.[8] Nederland volgde direct - niet zo verwonderlijk als men bedenkt, dat in ons land dagelijks tienduizenden trekhonden door handelaren en boeren werden gebruikt. De aangekochte honden werden in de daarop volgende mobilisatiejaren de best verzorgde trekdieren in Nederland - desondanks mislukte de inzet volkomen, omdat honden in fysiek opzicht nu eenmaal geen trekdieren zijn, een feit waarop onder andere door de bekende hondenkenners Toepoel in zijn felle aanklacht tegen het gebruik van trekhonden voortdurend gewezen werd.[9] In 1918 verdween de hondentractie uit de legerorganisatie en bleef de herinnering aan een kostbare mislukking.

Maar ervaringen van de oorlogvoerenden uit de Eerste Wereldoorlog leerden, dat de hond in het leger wel degelijk nuttige diensten kon bewijzen. De functie van rattenvanger in de loopgraven zal geen verwondering wekken, maar als overbrenger van berichten, zelfs in de moeilijkste frontomstandigheden, bleek de hond ook uitstekend te voldoen (afbeelding 1).[10] De hoofdvoorwaarde was, dat het dier het af te leggen traject minstens één keer onder begeleiding had gelopen; geen zware eis als men bedenkt, dat dit ook voor het leggen van een telefoonverbinding gold. Juist deze verbindingen gingen bij de regelmatige artilleriebombardementen als eerste verloren, waarna andere middelen werden toegepast: geluid, licht, koeriers, postduiven en berichthonden.

In een schriftelijk debat tussen kapitein Hartmans (in 1953 directeur van het Legermuseum geworden) en kolonel Thomson vermeldt de laatste het bestaan in 1918 van een kennel op de Waalsdorpervlakte, waar berichthonden zouden worden opgeleid; maar deze was een kort bestaan beschoren en had geen bekendheid gekregen.[11] Reserve 2e luitenant Kruis merkt in een artikel uit 1922 op dat 'het [hem] niet [is] mogen gelukken voorschriften, aanwijzingen, e.d. omtrent dit onderwerp te vinden.' En even verder citeert hij uit een lezing over de verbindingdienst op het gevechtsveld: 'Omtrent het gebruik van honden is ten onzent niets bepaald en bestaat geen ondervinding.' [12] Toch wordt in het ontwerp van het *Voorschrift verbindingdienst van de landmacht* uit 1924 de berichthond genoemd en wel voor afstanden van 2 à 3 kilometer. Continue verbinding (het voorschrift noemt het getal 30 per etmaal) is mogelijk wanneer op begin- en eindpunt de verzorger, respectievelijk hulpverzorger aanwezig zijn. In 1926 verschijnt de eerste druk van *Voorschrift voor den berichthondendienst*. In punt 17 wordt het gebruik als volgt gedefinieerd: 'Berichthondenverbindingen worden gebezigd in voorste lijn over korten afstand (gemiddeld 2 km), wanneer andere middelen falen en in het bijzonder in moeilijk begaanbaar terrein, gelegen onder 's vijands vuur. Niet alleen kunnen zij

dienen voor het overbrengen van geschreven berichten of schetsen, maar ook voor het naar voren brengen van postduiven, munitie, voedsel, enz.' (afbeelding 2).[13]

Behalve de foto's in dit voorschrift is er een nog veel aanschouwelijker bewijs voor het feit, dat er, zij het uiterst marginaal, proeven met berichthonden zijn gedaan. In de audio-visuele afdeling van de bibliotheek van het Legermuseum is een verzamelfilm die een beeld geeft over oefeningen bij de landmacht in de jaren twintig. Onder het hoofd 'Rijksfilmarchief 1-3032' is een filmfragment opgenomen met de titel: *Berichthonden in beproeving bij het Nederlandsche Leger*. De film is opgenomen in zwart-wit, zonder geluid. In tussenteksten wordt een toelichting gegeven. Onder meer is af te leiden dat er drie teven een rol in speelden, namelijk Nora, Corrie en Ada. Het oefenterrein was waarschijnlijk de Waalsdorpervlakte bij de duinen. De soldaten dragen een grenadiersuniform en uit de uitrusting valt af te leiden, dat de film vóór 1927 moet zijn gemaakt. Elementen uit het voorschrift voor de berichthonden worden aanschouwelijk gemaakt, waaronder het principe, dat de hond eerst een route gelopen moet hebben vóór hij op dit traject als koerier kan worden ingezet. Interessanter is het gebruik als bevoorrader in moeilijke omstandigheden: een mitrailleurpost die - blijkens de tekst vooraf - de laatste munitietrommel aan het verschieten is, stuurt zijn berichthond met een briefje naar de achterliggende linie. Daar komt het bericht veilig aan en de ontvangst resulteert in het beladen van de hond met een mitrailleurtrommel aan iedere zijde, waarna deze - zelfs onder artillerievuur! - naar de benarde post terugkeert en zijn last aflevert. Hij wordt meteen weer teruggestuurd en de film eindigt met de weinig verrassende tekst: 'De trouwe kameraad'. De al aangehaalde discussie tussen Hartmans en Thomson uit 1927 spitste zich vooral toe op de manier van melden door de hond, nadat deze een vermiste oorlogsgewonde heeft gevonden: moet deze een speciale apporteerrol terugbrengen of een voorwerp, dat aan de gewonde toebehoort? Over de noodzaak van het voorhanden zijn van getrainde oorlogshonden zijn beiden het eens.[14] In de praktijk bleven de honden een papieren bestaan leiden. Het officiële voorschrift wordt in 1931 nog een keer herdrukt en in het algemene voorschrift over de verbindingdienst uit 1934 staat de berichthond nog steeds - zeer kort - vermeld. Maar in deze jaren hadden de Nederlandse militaire postduiven ook hun laatste vlieguren gemaakt en de ingetreden economische crisis liet alleen de allernoodzakelijkste proefnemingen bij de landmacht toe.

De inmiddels reserve-kapitein geworden C.A. Kruis herhaalt in 1939 in een uitvoerig geschrift de kern van zijn betoog uit 1922, aangevuld met historische achtergronden en voorbeelden, voornamelijk uit de Eerste Wereldoorlog.[15] Hij vermeldt *en passant* ook de Nederlandse oefeningen van grenadiers in de zomer van 1924; toen moet de film dus zijn opgenomen. De eerste afgerichte hond was sinds maart van dat jaar beschikbaar. Inmiddels was de mobilisatie in gang gezet en zelfs bij het direct vrijkomen van fondsen was de tijd te kort geworden om de berichthond nog een kans te geven. In de Tweede Wereldoorlog zijn postduiven ingezet, maar over berichthonden heb ik niets kunnen vinden. Na 1945 bleek de kwaliteit van de draagbare draadloze verbindingsmiddelen zowel de postduif als de berichthond overbodig te hebben gemaakt. Alleen als waakhond bij bepaalde militaire complexen vervult deze diersoort nog een rol in onze defensie-organisatie, maar ook deze rol zal geen lang leven meer beschoren zijn.

NOTEN

1. F.J.H.Th. Smits, 'Hondentractie in het Nederlandse leger', in: *Armamentaria*, 11 (1976) 31-38.
2. L. Jupin, *Les chiens militaires dans l'armée Française* (Parijs 1887) 2-6.
3. *Ibid.*, 22-25.
4. R.J. van Hooijdonk, *Onze militaire honden* (Vlissingen 1888).
5. Melentief, *Anleitung zur Ausbildung von Kriegshunden* (Berlijn 1891).
6. Leyen, Von der, *Vorschrift für die Behandlung, Dressur und Verwendung der Kriegshunde bei den Jäger- (Schützen) Balanionen* (Berlijn 1902).
7. C.A.J. Meijer, *Roode-Kruishond en oorlogshond* (Den Haag 1907).
8. Vandeputte, *Le chien militaire beige, employé à la traction des mitrailleuses 'Maxim'* (Brussel 1914).
9. P.C.M. Toepoel, *De onzedelijkheid van de hondentractie* (Den Haag z.j.).
10. R. Kurzmann, *Der Hund im Kriegsdienst* (Bielefeld 1918).
11. G.J.P.A. Thomson, 'Oorlogshonden', overdruk uit: *De militaire spectator* (Den Haag 1927).
12. C.A. Kruis, 'De berichthond in het Nederlandsche leger', in: *Mavors*, 16 (1922) 524.
13. *Voorschrift voor den berichthondendienst* (Breda 1926).
14. C.A. Hartmans, 'Iets over oorlogshonden, hun africhting en hun gebruik', overdruk uit: *De militaire spectator* (Den Haag 1927).
15. C.A. Kruis, *De berichthond gedurende den oorlog en zijn mogelijkheden in Nederland* (Amsterdam 1939).